

O GLAGOLSKOJ NAGLASNOJ TIPOLOGIJI

Zrinka Vuković

O našem naglasnom sustavu još uvijek vlada proširena bojazan da ga je nemoguće naučiti, da je poznavanje naglasaka značajka izabranih: rođenih novoštokavaca, ako su izbacili rustikalne dijelove svoga govora, i stručnjaka. Iako je taj stav netočan, imaju sumnjičavci u nečem pravo — zaista nije moguće »sjesti pa naučiti« standardne naglaske čak i kad bi se tko neobično trudio da uspije, prvenstveno zato što ne bi imao odakle. Jer u našoj normativnoj priručnoj literaturi vlada prilična zbrka. Kodificirana norma u mnogočemu nije prihvatljiva, a uporabna norma nije posve ispitana i zabilježena. Osnova je još uvijek Vuk-Daničićev naglasni sustav iz sredine prošlog stoljeća. Tek su u novosadskom pravopisu kodificirane neke izmjene prema stvarnom jezičnom stanju kao dublete na drugom mjestu, nedosljedno, a tako ih uglavnom donose i kasniji priručnici. Taj problem već dugo izaziva lingviste da traže bolja rješenja. Njihova su nastojanja upućena i prema što preglednijem opisanju naglasnog sustava zbog znanstvenih, leksikoloških i pedagoških razloga.

O pojedinim je problemima glagolskoga naglasnog sustava pisano u različitim časopisima. U Jeziku su objavljeni članci D. Brozovića, B. Klaića i S. Vukušića. A sustavnija prikaza glagolskih naglasaka do danas su napravljena četiri.

Prvi je načinio Đuro Daničić u člancima objavljenim od 1851. do 1871, poslije sabranim u knjizi.¹ Građa su mu bili naglasci u rječniku Vuka S. Karadžića

¹ Đ. Daničić: Srpski akcenti, priredio M. Rešetar, izdala SKA Beograd — Zemun, 1925. O vrijednosti i značenju Daničićeva naglasna sustava vidi članak S. Babića, Jezik, XV, 150—157.

ća (izašlog 1818. odnosno 1852). Glagole je svrstao u naglasne tipove po glagolskim vrstama, konjugacijskim tipovima, broju slogova. Tako podijeljeni glagoli izdvojeni su u posebne tipove prema različitosti infinitivnoga naglasaka (svaki od četiri naglasaka ide u poseban tip) i prezentskoga, a i razlika u pridjevu radnom određuje poseban tip. Takvim je postupkom postignuta preciznost, ali i vrlo velik broj tipova, čak 102. Uprkos golemom broju tipova i usmjerenom, ograničenom izboru građe, Daničićovo je djelo do danas ostalo osnovnim priručnikom naše naglasne problematike, dakle i glagolske.

Mitar Pešikan u članku »Vukov i Daničićev sistem glagolskog akcenta i njegove novije modifikacije«² prvenstveno želi pregledno prikazati Vuk-Daničićevu tipologiju; zbog toga novije promjene naglasaka, samo prema novosadskom pravopisu, kurzivom uvodi u tipove. Polazeći od naglasnih, a ne morfoloških kriterija i dijeleći glagole u tri kategorije, daje 33 tipa (5+6+22). Sličnosti među pojedinim naglasnim tipovima pokazuje simbolima: a_o a_{oe} bA a^b b A A^B B... što je veoma uspješna ideja. U tipove ne unosi imperfekt jer smatra da je u standardnom jeziku praktično potisnut. Posebno opisuje izuzetno ponašanje naglasaka u nekim oblicima paradigme. Budući da opterećenost pojedinih tipova nije jednaka, napravljena je tabela s približnim brojem glagola svih tipova (broj osnova i broj leksema, uključujući kombinacije s prefiksima). Iako je naglasni kriterij proveden, ipak su glagoli s jednosložnom osnovom na samoglasnik odvojeni u tabelu s drugačijim simbolima kao oznakama tipova. Osim građe, nedostatak je Pešikanove tipologije i u nepotrebnu uvođenju dijakronijskog pristupa, a tabele bi mogle biti preglednije da oblici izmijenjene redosljed, npr. asigmatski aorist odvojen je od sigmatskog, a bilo bi bolje da su sva lica aorista zajedno bez spominjanja (a)sigmatičnosti.

Werner Lehfeldd i Božidar Finka³ iznijeli su načela po kojima treba opisivati naglasno ponašanje glagola sh. književnog jezika. Za podlogu izlaganja služe im Daničićevi *Akcenti u glagola*, ali ih oni kritički razmatraju i odbacuju nenaglasne kriterije. Najprije donose sedam pravila što se u određenim uvjetima obavezno primjenjuju. Oblike dijele u dvije grupe: prvu čine naglasci prezenta, aorista i imperfekta, a drugu naglasci imperativa, participa prezenta, participa perfekta, pridjeva radnog i pridjeva trpnog. Naglasak infinitiva polazan je oblik. Za svaku grupu oblika pronalaze po deset tipova raspodjele naglasaka, a to daje sto mogućih kombinacija. Sigurno je da sve mogućnosti nisu ostvarene, nego tek jedan dio, ali autori su na kraju priloga samo donijeli nekoliko primjera; pravljenje modela obvezatnog naglasnog sustava modernog sh. jezika i pitanje korpusa kao njegove podloge ostavili su za drugu priliku. Takvo je prikazivanje naglasaka glagola vrlo pogodno za znanstveno-leksikološke svrhe. Potrebno je dati samo naglasak infinitiva i dva bro-

² M. Pešikan, *Južnosloveski filolog*, XXVI/1—2, 247—292.

³ *Die Welt der Slaven*, XIV/1969, Heft 2., str. 174—192.

ja kao oznake raspodjele naglasaka u ostalim oblicima. No baš je zbog pogodnosti znanstvene primjene ova tipologija pedagoški nepogodna; nije ju lako usvojiti zbog obaveznosti brze kombinacije i sinteze paradigme iz dviju grupa podijeljenih oblika.

Josip Matešić⁴ u svojoj naglasnoj tipologiji polazi od trostruke podjele glagola. Uzimajući naglaske infinitiva i prezenta kao razlikovne, naveo je 20 tipova. Posebno je izdvojio četiri pravila, a ispred svakog tipa daje još neke napomene o ponašanju naglasaka. Zasebno je opisao naglaske u svakom od devet oblika paradigme. Glagole prve kategorije podijelio je u sedam naglasnih tipova i naveo po nekoliko primjera svakom tipu nazvanom po infinitivu i 1. l. jd. prezenta (npr. tip *liti-lījēm*, tip *šiti-šījēm*). Ovdje nije vidljiv naglasni kriterij jer postoje samo tri kombinacije naglasaka, " — ", " — ˘, ˘ (˘), a sedam tipova. Glagole druge kategorije podijelio je u šest tipova: *jěsti-jědēm*, *prěsti-prédēm*, *grěpsti-grěbēm*, *lěci-lěžēm*, *trěsti/trěsti-trěsēm* i *náci/náci-nádēm*. Treću kategoriju glagola dijeli u sedam tipova: I. s " u infinitivu i prezentu (*brīsati-brīšēm*), II. s ˘ u infinitivu i " u prezentu (*tònuti-tònēm*), III. s ˘ u infinitivu i prezentu (*džzati-džžim*), IV. s ´ u infinitivu i prezentu (*štédjeti-štédim*), V. s ˘ u infinitivu i prezentu (*právdati-právdām*), VI. s ´ u infinitivu i ˘ u prezentu (*čúvati-čúvām*), VII. s ´ u infinitivu i ˘ u prezentu (*kazívati-kázujēm*). Uz njih navodi po vrstama običnije glagole kako idu u pojedini tip (npr. tip III a/e glagola, tip III a/a glagola...). Matešićev je izbor građe neprihvatljiv,⁵ ali je dao praktično rješenje pa je šteta što nije uskladio svoju tipologiju: zajedničke karakteristike glagola različitih tipova izvukao u pravila, spojio jednake tipove i pronašao naglasni kriterij i za glagole prve kategorije.

Polazeći od postavaka da jednako ponašanje različitih naglasaka čini isti tip, da se izuzetnosti zajedničke većem broju glagola različitih tipova mogu uspostaviti kao tipološka pravila, a da za svaku pojedinačnu razliku nije potrebno davati nov tip nego samo napomenu, izradila sam naglasnu tipologiju glagola hrvatske uporabne norme. U pokušaju da se prikaže jedan sustav kao sustav, a ne različiti sustavi kao jedan sustav bitna je razlika od dosadašnjih tipologija. Kodificirani naglasci nisu se mogli izostaviti ni kad se ne slažu s uporabnima, ali nisu uneseni u tipove, nego u napomene. Budući da su odnosi dviju norma, kodificirane i uporabne, u hrvatskom književnom jeziku različiti, ima i raznih napomena: o kodificiranim naglascima što se nikada nisu proširili, o stilski obilježenim dubletama koje su dublete samo zato što su bile (neobilježeno) kodificirane, o rijetkim, rjeđim, ravnopravnim dubletama itd. Te napomene nisu besprijekorne jer bi ipak trebalo detaljnije ispitati i odmjeriti odnose obiju normi iako se bitnije značajke uglavnom znaju. Težilo se što

⁴ J. Matešić: Der Wortakzent in der serbokroatischen Schriftsprache, Carl Winter — Universitätsverlag, Heidelberg, 1970, 211—259.

⁵ Vidi ocjenu D. Brozovića, Jezik, XIX, 123—139.

praktičnijoj tipologiji, jednostavnoj za usvajanje kako bi ljudi kojima je standardno naglašavanje sastavni dio posla i svi ostali koji to žele mogli naučiti naglaske glagola. Sve su naglasne mogućnosti obuhvaćene i objašnjene. Zbog kriterija da samo neobilježeni hrvatski uporabni naglasci određuju tip nisu sasvim pregledni neprošireni ili rjeđi kodificirani naglasci jer ih se mora tražiti u napomenama.⁶

Kad se kao razlikovni naglasci odrede naglasci infinitiva, 1. l. jd. prezenta i 2. l. jd. imperativa, svi se glagoli mogu svrstati u četiri naglasna tipa (a = naglasak različit od b):

tip	1	2	3	4
inf.	a	a	a	a
pz.	a	a	b	b
imp!	a	b	a	b

Vidljivo je da su razlikovna samo dva, ali različito raspoređena naglasaka. To nisu i jedini javni naglasci u paradigmi oblika pojedinog glagola; iako malobrojni i jasno određeni kategorijama, postoje glagoli koji u ponekom obliku imaju drugačiji naglasak. Ali tipologija bi bila znatno zamršenija kad bi se ostvarila zamisao da razlikovni naglasci budu i svi javni. U jednom bi se slučaju morao uzeti i imperfektivni naglasak, u drugom i naglasak participia perfekta, za nekoliko glagola i 1. l. mn. prezenta, za većinu glagola i naglasak pridjeva trpnog, a ipak bi zbog raspodjele morala ostati i spomenuta tri oblika. Tada bi nekim glagolima svi naglasci bili razlikovni ili išli po tipološkim pravilima, a to nema smisla.

Predložena naglasna tipologija s četiri tipa zahtijeva deset tipoloških pravila i priličan broj napomena da bi naglasci svih oblika svih glagola bili obuhvaćeni. Ona pokazuje kako je naš naglasni sustav glagola savladljiv, ali inače je »znanstveni egzibicionizam« jer uz prvi i zadnji tip ide dosta napomena (iako se njihov broj ne može smanjiti), a deset tipoloških pravila uz opća naglasna pravila i pravila o naglascima tipova prevelik su inventar da se njime dovoljno brzo raspolaže. Zbog toga je potrebno podijeliti tipove. Najbolje u dvije skupine: plodne i neplodne. Neplodni su tipovi u koje idu glagoli I. vrste.⁷ Tih

⁶ Po istim bi se načelima mogla napraviti i tipologija kodificirane norme, ako bi trebalo za kazalište i sl.: ili uvođenjem nekoliko novih tipoloških pravila i premještanjem glagola iz jednih tipova u druge ili uvođenjem nekoliko novih, odnosno zamjenjivanjem nekih tipova novima (što bi značilo da su odstupanja od kodificiranog sustava promijenila u nečemu sustav).

⁷ Za ovu je tipologiju podjela po vrstama u nekim pojedinostima drugačija od dosad uobičajene:

- I. glagoli kojima neprefigirani infinitiv ima dva sloga (a to znači i glagoli dati, znati, brati, zvati...)
- II. glagoli na -nuti
- III. glagoli na -jeti
- IV. glagoli na -iti
- V. glagoli na -ati
- VI. glagoli na -ovati, -evati, -ivati koji se u prezentu mijenjaju u -ujem

je glagola malo (moguće ih je sve popisati uz tipove), a broj im se smanjuje zastarijevanjem pojedinih, naročito neprefiguriranih glagola i djelomičnim nestajanjem oblika nekih glagola koji se katkad zamjenjuju oblicima ostalih vrsta. Najveća razlika između kodificiranih i uporabnih naglasaka u hrvatskom upravo je u glagola I. vrste pa se i najveći broj napomena odnosi na njih.

Odvajanjem plodnih od neplodnih tipova dobivaju se četiri tipa u koja idu samo glagoli I. vrste i tri tipa u koja idu ostale vrste (po 2. tipu naglašena je samo I. vrsta).

Tabela naglasnih tipova I. vrste prema razlikovnim naglascima (*o* označava slog, prezentske dužine zbog preglednosti naglasaka nisu zabilježene; ako glagol ima veći broj slogova, silazni naglasci preskaču oslabljeno):

tip	1	2		3			4	
inf.	òo	òo	òo	òo	òo	òo	òoo	òòo
zp.	òo	òo	òo	òo	óo	óo	òo	òo
imp!	òo	òo	óo	òo	óo	óo	òo	òo
tip	a	b	c	d	e	f	g	h

Broj tipova prve vrste može se smanjenjem broja tipoloških pravila proširiti na osam tipova, ali se za praktične svrhe najbolje zaustaviti na sredini, na šest tipova (1. a 2. b 3. d e 4. f 5. g h 6. c). Budući da su tipovi I. vrste neplodni naglasni tipovi i u njih ne mogu ići novi glagoli, a zahtijevaju dosta napomena, u članku neće biti govora o njima. Kada se u daljnjem tekstu budu spominjali glagoli, to će se odnositi samo na ostale glagolske vrste, a ne na prvu vrstu.

Glagoli plodnih vrsta (II—VI) upravo su zadivljujuće sustavni. Ima ih na tisuće, a idu u svega nekoliko naglasnih tipova. Najvažnija spoznaja — da se za većinu glagola zna naglasak svakog oblika čim se zna infinitivni naglasak, često i još jedan ili dva podatka, ali nenaglasna — neobično olakšava svjesno usvajanje glagolskoga naglasnog sustava. No, o tome kasnije.

Prva je odrednica naglasne tipologije glagola dana u općim naglasnim pravilima koja vrijede za sve riječi. Druga je u tipološkim pravilima.

Tipološka pravila (za glagole II—VI. vrste):

1. Aorist u 2. i 3. licu jednine ima silazne naglaske i oni preskaču neoslabljeno.

Kao rjeđe dublete javljaju se izjednačeni naglasci s ostalim licima.

2. Glagoli s uzlaznim naglascima u infinitivu na trećem slogu od kraja imaju u pridjevu trpnom silazne naglaske na istom slogu; oni preskaču oslabljeno.

Ostali glagoli imaju infinitivni naglasak u pridjevu trpnom.

3. Glagoli s kratkouzlaznim naglaskom u infinitivu na trećem slogu od kraja, ako pripadaju V. vrsti i VI. sa završetkom *-ovati*, javljaju se u pridjevu

radnom s kratkosilaznim dubletama, a ženski, srednji rod i množina i dugim predzadnjim slogom; oni preskaču neoslabljeno. Pridjev trpni ovih glagola ima dublete s oslabljenim ili neoslabljenim preskakivanjem.

4. Uvijek su dugi:

- a) prezentski nastavci, i to u *-aju* zadnji, a u ostalim prvi ili jedini slog,
- b) slog ispred nastavka *-j*, *-jmo*, *-jte* u imperativu,
- c) slog *-a-* u nastavcima imperfekta,
- d) slog ispred nastavka u participima prezenta i perfekta,
- e) slog ispred nastavaka *-n* i *-t* u pridjevu trpnom.

Plodni tipovi

1. tip: *vīdjēti, vīdīm, vīdi*

Glagoli ovog tipa zadržavaju infinitivni naglasak u svim oblicima, osim promjenâ koje *īdu* po općim ili tipološkim pravilima.

inf.	<i>vīdjēti</i>	<i>ūvidjēti</i>
pz.	<i>vīdīm, vīdiš, vīdi,</i> <i>vīdīmo, vīdīte, vīdē</i>	<i>ūvidīm, ūvidiš, ūvidi,</i> <i>ūvidīmo, ūvidīte, ūvidē</i>
imp!	<i>vīdi, vīdimo, vīdite</i>	<i>ūvidi, ūvidimo, ūvidite</i>
ao.	<i>vīdjeh, vīdje, vīdje,</i> <i>vīdjesmo, vīdjeste, vīdješe</i>	<i>ūvidjeh, ūvidje, ūvidje,</i> <i>ūvidjesmo, ūvidjeste, ūvidješe</i>
impf.	<i>vīdāh, vīdāše, vīdāše</i> <i>vīdāsmo, vīdāste, vīdāhu</i>	
ppz.	<i>vīdēci</i>	
ppf.	<i>vīdjēvši</i>	<i>ūvidjēvši</i>
p.r.	<i>vīdio, vīdjela, vīdjelo,</i> <i>vīdjeli, vīdjele, vīdjela</i>	<i>ūvidio, ūvidjela, ūvidjelo,</i> <i>ūvidjeli, ūvidjele, ūvidjela</i>
p.t.	<i>vīden, vīdena, vīdeno,</i> <i>vīdeni, vīdene, vīdena</i>	<i>nēviden, nēvidena, nēvideno,</i> <i>nēvideni, nēvidene, nēvidena.</i>

2. tip: *rōditi, rōdīm, rōdi*

Glagoli ovog tipa zadržavaju infinitivni naglasak u imperativu, aoristu, participu perfekta i pridjevu radnom, a u imperfektu, participu prezenta* i pridjevu trpnom imaju prezentske naglaske.

inf.	<i>rōditi</i>	<i>urōditi</i>
pz.	<i>rōdīm, rōdiš, rōdi,</i> <i>rōdīmo, rōdīte, rōdē</i>	<i>ūrōdīm, ūrōdiš, ūrōdi,</i> <i>ūrōdīmo, ūrōdīte, ūrōdē,</i>
imp!	<i>rōdi, rōdimo, rōdite</i>	<i>urōdi, urōdimo, urōdite</i>
ao.	<i>rōdih, rōdi, rōdi,</i> <i>rōdismo, rōdiste, rōdiše</i>	<i>urōdih, ūrōdi, ūrōdi,</i> <i>urōdisno, urōdiste, urōdiše</i>

impf.	<i>ròdijāh, ròdijāše, ròdijāše, ròdijāsmo, ròdijāste, ròdijāhu</i>	
ppz.	<i>ròdēci</i>	
ppf.	<i>ròdivši</i>	<i>uròdivši</i>
p. r.	<i>ròdio, ròdila, ròdilo, ròdili, ròdile, ròdila</i>	<i>uròdio, uròdila, uròdilo, uròdili, uròdile, uròdila</i>
p.t.	<i>ròden, ròdena, ròdeno, ròdeni, ròdene, ròdena</i>	<i>ùroden, ùrodena, ùrodeno, ùrodeni, ùrodene, ùrodena.</i>

*Glagoli s dugouzlaznim naglaskom u infinitivu imaju infinitivne naglaske u participu prezenta, a prezentski su rjeđe dublete.

3. tip: *čúvati, čúvām, čúvāj*

Glagoli ovog tipa zadržavaju infinitivni naglasak u 3. licu množine prezenta aoristu, participu prezenta, participu perfekta i pridjevu radnom; u imperativu, imperfektu i pridjevu trpnom imaju naglaske kao u jednini i prva dva lica množine prezenta.

inf.	<i>čúvati</i>	<i>očúvati</i>
pz.	<i>čúvām, čúvāš, čúvā, čúvāmo, čúvāte, čúvajū</i>	<i>očúvām, očúvāš, očúvā, očúvāmo, očúvāte, očúvajū</i>
imp!	<i>čúvāj, čúvājmo, čúvājte</i>	<i>očúvāj, očúvājmo, očúvājte</i>
ao. ⁸		<i>očúvah, očúva, očúva, očúvasmo, očúvaste, očúvaše</i>
impf!	<i>čúvāh, čúvāše, čúvāše, čúvāsmo, čúvāste, čúvāhu</i>	
ppz.	<i>čúvajūci</i>	
ppf.		<i>očúvāvši</i>
p.r.	<i>čúvao, čúvala, čúvalo, čúvali, čúvale, čúvala</i>	<i>očúvao, očúvala, očúvalo, očúvali, očúvale, očúvala</i>
p.t.	<i>čúvān, čúvāna, čúvāno, čúvāni, čúvāne, čúvāna</i>	<i>očúvān, očúvāna, očúvāno, očúvāni, očúvāne, očúvāna.</i>

4. tip: *darivati, dàrujēm, dàrūj*

Glagoli ovog tipa zadržavaju infinitivni naglasak u aoristu, participu perfekta i pridjevu radnom, a prezentski u imperativu i participu prezenta; u imperfektu i pridjevu trpnom naglasak je kao u prezentu, ali slog je iza njega dug.

⁸ Aorist neprefigiranog oblika nije naveden jer je *čuvati* samo nesvršen glagol. Problem aorista, imperfekta i naglasaka tih oblika trebalo bi zasebno izložiti.

inf.	<i>darívati</i>
pz.	<i>dàrujēm, dàrujēš, dàrujē, dàrujēmo, dàrujēte, dàrujū</i>
imp!	<i>dàrūj, dārūjmo, dārūjte</i>
ao.	<i>darívah, dārīva, dārīva, darívashmo, darívaste, darívaše</i>
impf.	<i>dàrivāh, dārīvāše, dārīvāše, dārīvāshmo, dārīvāste, dārīvāhu</i>
ppz.	<i>dàrujūći</i>
ppf.	<i>darívāvši</i>
p.r.	<i>darívao, darívala, darívalo, darívali, darívale, darívala</i>
p.t.	<i>dàrivān, dārīvāna, dārīvāno, dārīvāni, dārīvāne, dārīvāna.</i>

Da bi se odredilo u koji tip ide neki glagol, osnovno je znati infinitivni naglasak. Čim se zna da glagol ima silazne naglaske ili uzlazne naglaske koji nisu na trećem slogu od kraja, zna se da svi ostali oblici takvih glagola zadržavaju infinitivni naglasak. Glagoli s uzlaznim naglascima u infinitivu na trećem slogu od kraja idu u sva četiri tipa, što znači da se samo za njih već po infinitivu ne može odrediti naglasak oblika paradigme. Uz infinitivni naglasak potrebno je znati još jedan ili dva podatka:

- glagolsku vrstu,
- glagolsku vrstu i prezentski nastavak,
- glagolsku vrstu i par po predmetu radnje,
- glagolsku vrstu i prezentski naglasak.

- Svi glagoli II. vrste idu u 2. tip. Glagoli VI. vrste s kratkouzlaznim naglaskom idu u 2. tip, a oni s dugouzlaznim idu u 4. tip.
- Glagoli V. vrste s nastavkom *-am* i kratkouzlaznim naglaskom idu u 1. tip, glagol *igrati*,⁹ njegovi prefigurani i glagoli s dugouzlaznim naglaskom idu u 3. tip. Glagoli V. vrste s nastavkom *-em* ili *-jem* i oba uzlazna naglasaka idu u 2. tip. Neprefigurani glagoli s uzlaznim naglascima i prezentskim nastavkom *-im* idu u 1. tip, a njihovi prefigurani idu u 2. tip.
- Glagol *vòljeti* i njegovi prefigurani idu u 2. tip. Svi ostali neprefigurani glagoli III. vrste i neprijelazni i povratni prefigurani koji imaju prijelazni par u IV. vrsti idu u 1. tip, a prefigurani bez para idu u 2. tip. Svi prefigurani glagoli IV. vrste idu u 2. tip. U isti tip idu i prijelazni neprefigurani koji imaju neprijelazni ili povratni par u III. vrsti.
- Neprefigurani glagoli IV. vrste koji nemaju par po predmetu radnje u III. vrsti mogu ići ili u 1. ili u 2. tip, a to se određuje po prezentskom naglasku. Dakle, samo se za glagole IV. vrste s uzlaznim naglascima na trećem slogu od kraja, i to ne sve, nego samo one koji nemaju neprijelazni ili povratni par u III. vrsti, moraju znati dva naglasna podatka (infinitiv i l. l. jd. prezenta) kako bi se odredili naglasci ostalih oblika. To znači da se za glagole kao *ùčiti, zvòniti, víriti, míliti* i *skòčiti, gòniti, krváriti, hváliti* tek po prezentskom

⁹ Kao rijetke dublete i glagoli *čèšljati, kòpati* i njihovi prefigurani.

naglasaku zna da prva četiri idu u 1. tip (zadržavaju infinitivni naglasak), a druga četiri u 2. tip (mijenjaju infinitivni naglasak). Bilo bi savršeno da se otkrije nenaglasni kriterij po kojem bi se određivalo mijenjaju li takvi glagoli infinitivni naglasak ili ne.

Izložena tipologija prvenstveno je namijenjena za pedagoške svrhe, ali bi se mogla primjenjivati i u znanstveno-leksikološke svrhe: potrebno je dati naglasak infinitiva i broj tipa, a tipologija bi bila posebno izložena.

Naglasni sustav glagola moguće je možda jednako prihvatljivo izložiti i bez tipologije. Tada bi uvijek trebalo dati dva naglasna podatka: infinitiv i 1. l. jd. prezenta i deset glagolskih pravila. Ili čak ne bi trebalo niti navesti naglasak prezenta, nego samo uz infinitiv dati simbol za promjenu naglasaka, kad se naglasak mijenja. Jer naglaske u prezentu mijenjaju jedino glagoli s uzlaznim naglascima na trećem slogu od kraja (ne svi), mijenjaju ih u silazne. Oni se zbog općeg pravila o preskakivanju javljaju u dva oblika:

inf.	pz.	inf.	pz.
òoo	õõ	óoo	ôõ
oòoo	òõõ < oõõ	oóoo	òõõ < oõõ

Glagoli VI. vrste s dugouzlaznim naglaskom gube dužinu zbog promjene osnove: inf. oóoo, pz. òxõ (u obljicima koji ne mijenjaju osnovu, a zadržavaju prezentski naglasak, imperfektu i pridjevu trpnom, dužina ostaje: *dàrivāh* . . . — *dàrivān* . . .). Deset glagolskih pravila odnosilo bi se na naglaske svakog od deset paradigmatičkih oblika.

PREZENT. Glagol *igrati*, njegovi prefigirani i svi glagoli V. vrste s dugouzlaznim naglaskom na trećem slogu od kraja infinitiva i prezentskim nastavkom *-am* zadržavaju infinitivni naglasak u 3. l. mn. prezenta. (1)

Neki glagoli u neprefigiranom obliku zadržavaju infinitivni naglasak, a u prefigiranom imaju silazne naglaske na istom slogu (npr. *ne lòmim*, *ne vírim*, ali *zàvìrim*, *prèlomim*). Glagoli III. vrste koji imaju prijelazan par u IV. vrsti i u prefigiranom obliku zadržavaju infinitivni naglasak (npr. *zacrvenjeti se* — *zacrvenim se* i *zacrveniti* — *zacrvenim*). Svi ostali glagoli s uzlaznim naglascima na trećem slogu od kraja infinitiva koji prezent tvore nastavkom *-im*, a zadržavaju infinitivni naglasak u prezentu, pokazuju takvu promjenu u prefigiranom obliku. (2)

IMPERATIV. Oblici tvoreni nastavkom *-j*, *-jmo*, *-jte* imaju prezentske naglaske, a ostali infinitivne. (3)

IMPERFEKT. Svi imperfektivni oblici imaju prezentski naglasak, glagoli VI. vrste s dugouzlaznim naglaskom u infinitivu na trećem slogu od kraja imaju dug slog iza naglasaka prezenta. (4)

PARTICIP PREZENTA. Glagoli II, III, IV. i V. vrste (osim s prezentskim nastavkom *-am*) imaju infinitivni naglasak, prezentski je rjeđa dubleta. Ostali imaju naglasak kao u 3. l. mn. pz. (5) (6) 1. l. jd. i množina aorista, particip perfekta i pridjev radni imaju infinitivne naglaske. Ostala su četiri pravila spomenuta tipološka pravila o naglascima 2. i 3. lica aorista, pridjevu trpnom, pridjevu radnom nekih glagola i stalnim dužinama.

Ovakav je pregled naglasaka glagola možda i jednostavniji za učenje. No, učiti se moraju svi glagoli, a glagole I. vrste bilo bi nepregledno dati bez tipova jer bi bilo previše izuzetaka. Oba su načina prikazivanja glagola pokazana da bi slika bila jasnija: plodni tipovi imaju prilično jednostavan naglasni sustav.

Nekoliko kodificiranih naglasnih oblika daje se u napomenama.

1. Dugouzlazni naglasci u 1. i 2. l. mn. prezenta glagola s kratkouzlaznim naglascima u infinitivu na trećem slogu od kraja (*želimo*, *želite*) i dugouzlazni naglasci na slogu ispred nastavka participa prezenta tih glagola (*želéći*) stilski su vrlo obilježeni. Javljaju se samo u prevođenju antičkih tekstova radi metrike.

2. Dočetna dužina u 2. i 3. l. jd. aorista kod promjene naglasaka nije proširena, javlja se jer je bila kodificirana.

3. Kratkouzlazni naglasci na prvom slogu nastavaka *-ena*, *-eno*, *-eni*, *-ene*, *-ena* u pridjevu trpnom glagola s kratkouzlaznim naglaskom u infinitivu na trećem slogu od kraja III. vrste (npr. *željjen*, ali *željena*...) rijetke su dublete.

4. Infinitivni naglasak u prefigiranom obliku prezenta u nekih glagola s infinitivnim uzlaznim naglascima na trećem slogu od kraja i nastavkom *-im* (osim III. vrste s prijelaznim parom u IV. vrsti) javljaju se kao rjeđe dublete.

SOCIOLINGVISTIČKI ŠUMOWI KAO IZVORI KOMUNIKACIJSKIH DISTORZIJA

Stanko Juriša

Termin »šum«, pod kojim razumijevamo smetnje u međuljudskom komuniciranju, nije najsretnije odabran ali je već uvriježen u općoj i specijalnim komunikologijama. I funkcionira. Pretežno kao općenita oznaka za izvore distorzija, iskrivljavanja.

U komuniciranju riječima nedvojbeno su najveći, pa i za promatranje najzanimljiviji, izvori iskrivljavanja i razora informacija sociolingvistički šumovi. (Zbog jednoga od njih zamalo je izbio rat između Austrije i Srbije 1912, kao što ćemo vidjeti iz primjera s konzulom Prochazkom.)